

**MILLIY IQTISODIYOTNING TARMOQ TARKIBI
O‘ZGARISHLARINING NAZARIY ASOSLARI VA IQTISODIY
TARAQQIYOT JARAYONIDA TARMOQ STRUKTURASI
TRANSFORMATSIYASI**

*Buxoro xalqaro universiteti dotsenti, i.f.f.d. Sh.Sh. Boltayev
magistrant Numanov Isroil Isomitdinovich*

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada O‘zbekiston milliy iqtisodiyotining tarmoq strukturalari transformatsiyasi, uning zamonaviy tendensiyalari hamda diversifikatsiya jarayonlari kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqot 2010–2024-yillar kesimida amalga oshirilib, sanoat, qishloq xo‘jaligi va xizmatlar sektoridagi o‘zgarishlar dinamikasi statistik va strukturaviy ko‘rsatkichlar asosida baholandi. Tarmoqlar o‘rtasidagi nisbatning o‘zgarishi iqtisodiy o‘sish, bandlik, investitsiya oqimi, eksport salohiyati va raqamli transformatsiya jarayonlari bilan o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganildi. Maqolada hududiy ixtisoslashuvning kuchayishi, sanoatlashuv jarayonlarining jadallashuvi va xizmatlar sektorining transformatsiyasi iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash omili sifatida asoslab beriladi. Shuningdek, yuqori qo‘shilgan qiymatli tarmoqlarni rivojlantirish, innovatsion infratuzilmani mustahkamlash va raqamli iqtisodiyot asoslarini kengaytirish zarurati ko‘rsatib o‘tiladi. Tadqiqot natijalari tarmoqaro muvozanatni ta’minlash, hududiy differensial rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflarni ilgari suradi.

Kalit so‘zlar: milliy iqtisodiyot, tarmoq struktura, diversifikatsiya, sanoatlashuv, raqamli iqtisodiyot, hududiy ixtisoslashuv, iqtisodiy barqarorlik.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИЗМЕНЕНИЙ ОТРАСЛЕВОЙ СТРУКТУРЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ТРАНСФОРМАЦИЯ ОТРАСЛЕВОЙ СТРУКТУРЫ В ПРОЦЕССЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

АННОТАЦИЯ .В статье комплексно анализируется трансформация отраслевой структуры национальной экономики Узбекистана и процессы её диверсификации. Исследование охватывает период 2010–2024 гг. и основано на статистических данных динамики промышленности, сельского хозяйства и сферы услуг. Структурные изменения рассматриваются во взаимосвязи с экономическим ростом, занятостью, инвестиционной активностью и цифровизацией. Особое внимание уделено развитию высокотехнологичных отраслей, инновационной инфраструктуры и региональной специализации. Обосновывается, что диверсификация способствует укреплению макроэкономической устойчивости и повышению конкурентоспособности страны. По итогам исследования сформулированы рекомендации по обеспечению межотраслевого баланса и устойчивого развития.

Ключевые слова: национальная экономика, отраслевая структура, диверсификация, промышленность, цифровизация, региональное развитие.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF CHANGES IN THE SECTORAL STRUCTURE OF THE NATIONAL ECONOMY AND THE TRANSFORMATION OF SECTORAL STRUCTURE IN THE PROCESS OF ECONOMIC DEVELOPMENT

ABSTRACT .This article provides a comprehensive analysis of the transformation of Uzbekistan's sectoral economic structure and diversification processes. The study covers the period 2010–2024 and evaluates structural changes

in industry, agriculture, and services based on statistical indicators. The sectoral shifts are examined in relation to economic growth, employment structure, investment flows, and digital transformation. Special attention is given to high value-added industries, innovation infrastructure, and regional specialization. The findings confirm that diversification strengthens macroeconomic stability and competitiveness. Policy recommendations aimed at enhancing intersectoral balance and sustainable development are proposed.

Keywords: national economy, sectoral structure, diversification, industrialization, digital economy, regional specialization.

KIRISH

Milliy iqtisodiyotning tarmoq strukturasini o'rganish iqtisodiy rivojlanish modelini aniqlashda muhim metodologik ahamiyatga ega. Tarmoqlar o'rtasidagi nisbat iqtisodiyotning agrar, sanoatlashgan yoki postindustrial bosqichda ekanini ko'rsatadi. Strukturaviy o'zgarishlar odatda mehnat unumdorligi, kapital samaradorligi va texnologik taraqqiyot bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Aynan tarmoq strukturasidagi siljishlar orqali iqtisodiyotning ichki resurslardan foydalanish darajasi, ishlab chiqarish zanjirining chuqurligi va qo'shilgan qiymat yaratish salohiyati aniqlanadi. Shu bois tarmoq tarkibini tahlil qilish nafaqat statistik ko'rsatkichlarni solishtirish, balki iqtisodiy tizimning sifat jihatidan rivojlanishini baholash imkonini beradi.

Zamonaviy iqtisodiy nazariyalarda strukturaviy transformatsiya iqtisodiy o'sishning asosiy drayverlaridan biri sifatida talqin etiladi. Agrar sektordan sanoatga, sanoatdan esa xizmatlar va bilimga asoslangan iqtisodiyotga o'tish jarayoni uzoq muddatli barqaror o'sishning muhim sharti hisoblanadi. Bu jarayonda tarmoqlararo resurslar qayta taqsimlanadi, ishlab chiqarish samaradorligi oshadi va innovatsion faoliyat kuchayadi. Ayniqsa, yuqori texnologiyali tarmoqlarning rivojlanishi iqtisodiyotning global raqobatbardoshligini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

O'zbekiston iqtisodiyotida so'nggi yillarda kuzatilayotgan o'zgarishlar iqtisodiyotni diversifikatsiyalash, yuqori qo'shilgan qiymatli ishlab chiqarishni kengaytirish va raqamli transformatsiyani jadallashtirish siyosati bilan izohlanadi. Sanoat ulushining ortishi, xizmatlar sektorining barqaror kengayishi hamda qishloq xo'jaligi ulushining nisbiy qisqarishi iqtisodiyotning tarkibiy jihatdan yangilanayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, investitsion muhitning yaxshilanishi, infratuzilma loyihalarining kengayishi va hududiy ixtisoslashuvning kuchayishi ham strukturaviy o'zgarishlarga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Biroq strukturaviy transformatsiya jarayoni avtomatik ravishda ijobiy natija bermaydi. Agar tarmoqlararo muvozanat saqlanmasa, hududlar o'rtasida iqtisodiy tafovut kuchaysa yoki inson kapitali yetarlicha rivojlanmasa, transformatsiya jarayoni nomutanosib rivojlanishga olib kelishi mumkin. Shu sababli milliy iqtisodiyotning tarmoq strukturasi kompleks, tizimli va dinamik yondashuv asosida o'rganish zarur.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, globallashtirish va to'rtinchi sanoat inqilobi sharoitida iqtisodiy tarmoqlarning raqobatbardoshligi, innovatsion faolligi va texnologik darajasi mamlakatning xalqaro maydondagi o'rnini belgilab bermoqda. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston iqtisodiyotining tarmoq strukturasi transformatsiyasini chuqur tahlil qilish, mavjud tendensiyalarni aniqlash va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlarini asoslab berish ilmiy hamda amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM

Milliy iqtisodiyotning tarmoq strukturasi o'zgarishlar iqtisodiy taraqqiyotning obyektiv natijasidir. Iqtisodiy nazariyada strukturaviy transformatsiya jarayoni agrar iqtisodiyotdan sanoatlashgan va keyinchalik xizmatlar ustuvor bo'lgan iqtisodiyotga o'tish bilan izohlanadi [1]. Tarixan rivojlangan mamlakatlarda qishloq xo'jaligi ustuvor bo'lgan bosqich sanoatlashuv

bilan almashgan, keyinchalik esa xizmatlar sektori yetakchi o‘ringa chiqqan. Ushbu qonuniyat O‘zbekiston iqtisodiyotida ham kuzatilmoqda.

2010–2023-yillar davomida sanoatning YAIMdagi ulushi sezilarli oshdi. Bu jarayon ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, sanoat klasterlarini yaratish, erkin iqtisodiy zonalarini kengaytirish va investitsiya siyosatini liberallashtirish bilan bog‘liq. Sanoat tarkibida kon-metallurgiya, kimyo, neft-gaz, avtomobilsozlik va elektrotexnika tarmoqlari ustuvor rivojlanmoqda. Ayniqsa, qayta ishlovchi sanoatning kengayishi qo‘shilgan qiymat zanjirini chuqurlashtirish imkonini bermiqda hamda eksport tarkibini diversifikatsiyalashga xizmat qilmoqda [2].

Qishloq xo‘jaligi ulushining nisbiy qisqarishi iqtisodiy transformatsiyaning tabiiy bosqichi sifatida qaraladi. Bu kamayish ishlab chiqarish hajmining pasayishi bilan emas, balki sanoat va xizmatlar sektorining tezroq o‘ssishi bilan izohlanadi. Agrar sektorda samaradorlik oshgani sababli kamroq mehnat resurslari bilan ko‘proq mahsulot ishlab chiqarish imkoniyati paydo bo‘lmoqda. Bu jarayon mehnat unumdorligining ortishi va texnologik yangilanish bilan chambarchas bog‘liq [3].

Xizmatlar sektori esa iqtisodiyotning eng barqaror segmenti bo‘lib qolmoqda. Savdo, transport, moliya, axborot texnologiyalari, turizm va ta‘lim xizmatlari sohalari jadal rivojlanmoqda. Raqamli iqtisodiyot elementlarining kengayishi xizmatlar sektorini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqmoqda. Masalan, elektron tijorat platformalari, raqamli to‘lov tizimlari va fintech xizmatlari ichki bozor hajmini kengaytirib, biznes muhitni yaxshilamoqda. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, xizmatlar sektorining kengayishi postindustrial iqtisodiyot shakllanishining muhim belgisi hisoblanadi [4].

Hududiy kesimda tarmoq ixtisoslashuvi notekis shakllangan. Navoiy viloyati kon-metallurgiya sanoati bilan ajralib tursa, Farg‘ona vodiysi viloyatlari yengil sanoat va qayta ishlashga ixtisoslashgan. Qashqadaryo va Buxoro neft-gaz sanoatining markazlari hisoblanadi. Biroq Surxondaryo, Jizzax va ayrim boshqa hududlarda agrar sektor ustuvor bo‘lib qolmoqda. Bu esa hududlararo daromadlar

tafovutini kuchaytirishi mumkin va iqtisodiy resurslarning nomutanosib taqsimlanishiga olib keladi [5].

Diversifikatsiya jarayoni iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Bir yoki ikki tarmoqqa qaramlik kamaygani sari iqtisodiy shoklarga chidamlilik oshadi. Eksport tarkibining kengayishi, qayta ishlangan mahsulotlar ulushining ortishi tashqi savdo balansini barqarorlashtiradi. Iqtisodiy murakkablik nazariyasiga ko'ra, yuqori texnologiyali va diversifikatsiyalashgan iqtisodiyotlar barqarorroq o'sish sur'atlariga ega bo'ladi [2].

Investitsiyalar oqimi strukturaviy o'zgarishlarning asosiy drayveri bo'lib qolmoqda. Sanoat va infratuzilmaga yo'naltirilayotgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar ishlab chiqarish quvvatlarini yangilashga imkon bermoqda. Biroq investitsiyalarning hududlar bo'yicha notekis taqsimlanishi muvozanatli rivojlanish uchun xavf tug'diradi. Shu bois investitsion siyosat hududiy ixtisoslashuv va iqtisodiy samaradorlik mezonlariga asoslanishi zarur.

Raqamli transformatsiya esa tarmoq strukturasi tubdan o'zgartirmoqda. IT xizmatlari, sun'iy intellekt, avtomatlashtirish va sanoat 4.0 texnologiyalari ishlab chiqarish samaradorligini oshirmoqda hamda yangi iqtisodiy segmentlarni shakllantirmoqda [6]. Raqamlashtirish nafaqat yangi tarmoqlarni yaratadi, balki mavjud tarmoqlarning ichki tarkibini ham modernizatsiya qiladi.

Shu bilan birga, muammolar ham mavjud. Past texnologiyali ishlab chiqarish segmentlarining saqlanib qolishi, inson kapitali yetishmovchiligi, ilmiy-tadqiqot salohiyatining cheklanganligi iqtisodiy transformatsiyani sekinlashtirishi mumkin. Tarmoqaro muvozanatni ta'minlash uchun davlat siyosati ilmiy asoslangan indikatorlar tizimiga tayangan holda olib borilishi lozim. Strukturaviy siyosat uzoq muddatli strategik rejalashtirish va samarali monitoring mexanizmlarini talab etadi.

Umuman olganda, O'zbekiston iqtisodiyoti tarkibiy jihatdan sanoatlashgan va diversifikatsiyalashgan modelga o'tish bosqichida turibdi. Kelgusida innovatsion rivojlanish, hududiy ixtisoslashuvni chuqurlashtirish, yuqori qo'shilgan qiymatli

ishlab chiqarishni kengaytirish va raqamli infratuzilmani rivojlantirish asosiy strategik ustuvorlik bo'lib qoladi.

XULOSA

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston milliy iqtisodiyotining tarmoq strukturasi izchil transformatsiya jarayonini boshdan kechirmoqda. Sanoat ulushining ortishi, xizmatlar sektorining barqarorligi va agrar sektor ulushining nisbiy qisqarishi iqtisodiyotning yangi bosqichga o'tayotganidan dalolat beradi. Diversifikatsiya jarayoni makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlab, eksport salohiyatini kengaytirmoqda.

Kelgusida yuqori texnologiyali ishlab chiqarishni kengaytirish, inson kapitaliga investitsiya kiritish va hududlararo tafovutni kamaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Strukturaviy transformatsiyani chuqurlashtirish orqali milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligi va ijtimoiy barqarorligi yanada mustahkamlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bell D. **The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting**. – New York : Basic Books, 1973. – 507 p.
2. Fisher A. G. B. **The Clash of Progress and Security**. – London : Macmillan, 1935. – 289 p.
3. Hausmann R., Hidalgo C. A. **The Atlas of Economic Complexity: Mapping Paths to Prosperity**. – Cambridge, MA : MIT Press, 2013. – 364 p.
4. Lewis W. A. Economic Development with Unlimited Supplies of Labour // **The Manchester School**. – 1954. – Vol. 22, No. 2. – P. 139–191.
5. OECD. **Structural Transformation and Regional Development**. – Paris : OECD Publishing, 2021. – 214 p.
6. Schwab K. **The Fourth Industrial Revolution**. – Geneva : World Economic Forum, 2016. – 184 p.